HE 100/2023 vp
Ympäristöoikeuden asiantuntija Hannes Koljonen
Suomen luonnonsuojeluliitto ry
TaV 28.2.2024

HE 100/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta

Suomen luonnonsuojeluliiton tarkoituksena on edistää luonnon- ja ympäristönsuojelua sekä säilyttää ja vaalia suomalaista kulttuuriperintöä. Siihen sisältyy myös saamelaisen alkuperäiskansan kulttuuriperintö.

Luonnonsuojeluliitto tukee käsittelyssä olevan hallituksen esityksen mukaisen saamelaiskäräjälain hyväksymistä. Pitkän, yli kymmenen vuoden valmistelutyön tuloksena laaditun lakiesityksen hyväksyminen on tärkeää myös yhteiskunnallisesti luotettavan lainsäädäntötyön ja kestävän säädöspohjan näkökulmasta.

Lakiesitys on kannatettava myös ainutlaatuisen arktisen luonnon suojelun kannalta. Luonnonsuojeluliitto on pitkäjänteisesti pyrkinyt edistämään YK:n biodiversiteettisopimuksen alkuperäiskansojen perinteistä tietoa koskevan artiklan 8j toimeenpanoa. Hallituksen saamelaiskäräjistä antama lakiesitys edistää myös tätä tavoitetta.

Erityistä huomiota kiinnitämme lakiesityksen mukaisen 9 §:n sisältöön sekä lain toimeenpanon vaikutusten seurantaan.

Vaikutusten arviointi olisi tärkeä tietopohja neuvotteluille

Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite (9 §) koskee saamelaisten kotiseutualueella toteutettavia tai vaikutuksiltaan sinne ulottuvia sekä muita alkuperäiskansan oikeuksiin vaikuttavia toimenpiteitä, jotka koskevat mm.

1) alueidenkäyttöä;
2) valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, suojelutoimien toteuttamista, vuokrausta ja luovutusta;
3) kaivosmineraaleja sisältävän esiintymän etsintää ja hyödyntämistä sekä valtion maa- ja vesialueilla tapahtuvaa kullanhuuhdontaa;
4) saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvan elinkeinon lainsäädännöllistä tai hallinnollista muutosta;
5) luonnon monimuotoisuutta ja ilmastonmuutosta käsitteleviä toimia;

Lakiesityksen mukaisen 9 a §:n mukaan viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien tulee edellä mainittuja, 9 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä suunnitellessaan ja toteuttaessaan käytettävissä olevin keinoin:

1) edistää saamen kielten ylläpitämistä ja kehittämistä sekä saamelaisten oikeutta ja edellytyksiä ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan mukaan lukien perinteisiä elinkeinojaan; ja

2) vähentää toimenpiteistään aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia saamen kielille sekä saamelaisten oikeudelle ja edellytyksille ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan mukaan lukien perinteisiä elinkeinojaan.

Saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin saamelaisten kotiseutualueella kuuluvat muun muassa poronhoito ja kalastus. Esimerkkinä maankäytön suunnittelusta on tärkeää ylläpitää ja kehittää edellytyksiä näiden elinkeinojen harjoittamiseen vähentämällä haitallisia vaikutuksia vesistöihin tai poronhoidon kannalta tärkeisiin laidunalueisiin.

Lakiesityksen mukainen 9 b § määrittelee menettelytavat yhteistoiminnasta ja neuvottelusta saamelaisia koskevissa 9 §:n mukaisissa asioissa.

Lakiesityksen 9 a §:n viime hallituskaudella valmisteltu toinen ja kolmas momentti on poistettu Orpon hallituskaudella. Suomen luonnonsuojeluliitto toteaa, että ilman kolmannen momentin vaikutusten arviointia käsittelevää osaa 9 a §:n soveltaminen on haastavaa. Vaikutusten arviointi on ensisijaisen tärkeää, jotta yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvollisuus toteutuu tarkoituksenmukaisesti.

Suhde perusoikeuksiin

Esityksen 9 §:n neuvottelu- ja yhteistoimintavelvoitteen pyrkimyksenä on saavuttaa yksimielisyys Saamelaiskäräjien kanssa tai saada Saamelaiskäräjien suostumus ennen päätöksentekoa. Esitetty muoto ei sido viranomaisia tai julkista hallintotehtäviä hoitavia näin toimimaan, sillä pykäläluonnoksella ei anneta Saamelaiskäräjille veto-oikeuteen rinnastuvaa oikeutta. Esityksessä on varmistettava, että tavoite yksimielisyyden saavuttamiseksi tai Saamelaiskäräjien suostumuksen saamiseksi ei ole näennäistä, vaan vähintään tosiasiallisesti siihen pyrkivää.

Perustuslain 20.2 §:n mukaan “Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.” Pykälää on tulkittava yhdessä perustuslain 17.3 §:n kanssa, jossa todetaan, että “Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.” Julkisen vallan on siten turvattava, että saamelaisilla on oikeus vaikuttaa elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon niin, että saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan ei heikennetä. Perusoikeuksien toteutuminen tältä osin voi vaatia Saamelaiskäräjille vahvempaa oikeutta, kuin tulla ehdotetun 9 §:n mukaan vain kuulluksi.

Yhteenveto

Saamelaiskäräjälain hyväksyminen on kiireellistä ja tarpeellista. Lain ja erityisesti 9 §:n toimeenpanon toteutumista tulee seurata. Lain toimeenpanon vaikutusten arvioinnista ja raportoinnista tulee raportoida eduskunnalle kohtuullisen määräajan kuluessa.

Lisätietoja

- Hannes Koljonen, ympäristöoikeuden asiantuntija p. 044 493 1106, hannes.koljonen@sll.fi
- Hanna Halmeenpää, puheenjohtaja p. 050 564 4122, hanna.halmeenpaa@sll.fi